

Тетяна СТРОЙКО

Аналіз основних проблем функціонування суб'єктів ринкової інфраструктури – аналіз основних напрямів розвитку інституцій ринкової інфраструктури для забезпечення економічного зростання підприємств агропродовольчої сфери.

Розглянуто основні проблеми функціонування суб'єктів ринкової інфраструктури. Обґрунтовано основні напрями розвитку інституцій ринкової інфраструктури для забезпечення економічного зростання підприємств агропродовольчої сфери.

Однією з причин тривалої кризи в агропродовольчій сфері України є недостатній розвиток ринкової інфраструктури. Агропродовольча сфера передбачає наявність відповідної системи інституцій, через які вона пристосовується до ринкових умов. Інституційне забезпечення ринкової інфраструктури агропродовольчої сфери забезпечить формування виробничих систем, які в повній мірі відповідають ринковим умовам.

Розробці теоретичних питань формування та розвитку ринкової інфраструктури присвячені праці вітчизняних та зарубіжних учених, зокрема В. Андрійчука, П. Борщевського, П. Беленького, П. Гайдучького, Т. Дудара, С. Дусановського, В. Зіновчука, Б. Пасхавера, М. Портера, П. Саблука, Г. Черевка, Л. Худолій, В. Юрчишина та інших учених. Проте окремі сторони цієї багатогранної проблеми не вирішені, зокрема, дискусійними залишаються питання подальшої трансформації ринкових інституцій агропродовольчої сфери.

Метою дослідження є обґрунтування напрямів розвитку інституцій ринкової інфраструктури з метою забезпечення економічного зростання агропродовольчої сфери.

Процес формування та становлення інституцій ринкової інфраструктури пройшов ряд етапів, пов'язаних з суспільним поділом праці. В той же час, основою стабільного економічного зростання агропродовольчої сфери України є формування мережі розвиненої та збалансованої ринкової інфраструктури. Останнім часом увага значної кількості економістів прикута до вивчення проблем трансформації ринкової інфраструктури та її впливу на рівень економічного зростання виробництва в агропродовольчій сфері.

Економічним базисом функціонування ринкової інфраструктури агропродовольчої сфери повинно стати формування відповідної системи інституцій – інституційного середовища. В економічній науці під інституційним середовищем в основному розуміють «основні політичні, соціальні та правові норми, які є базою для виробництва, обміну й споживання» [1]. На думку С. Панчишина та А. Сохецької, інституційне середовище – це чіткий упорядкований набір інститутів, що визначають обмеження для економічних суб'єктів, які формуються в межах тієї чи іншої системи координат господарської діяльності [2, 25].

В той же час П. Беленький зазначає, що сучасний товарний ринок – це категорія товарного виробництва, яка не обмежується рамками національної економіки, а в пошуках збуту власної продукції виходить за національні межі. Він характеризується оптимізацією використання важливих факторів виробництва, спрямованих на створення конкурентних засад у його розвитку. Загалом товарний ринок є регулюючою основою конкурентоспроможності товарів, досягнення рівня міжнародних стандартів. Виходячи з цих особливостей, його можна трактувати як один з найважливіших систем ринкової економіки, що забезпечує контакти продавців і покупців [3].

Узагальнюючи вищезазначені положення, можемо додати, що на сучасному етапі розвитку агропродовольчої сфери економічною основою її зростання повинна стати чітко обґрунтована система інституцій у галузі просування та реалізації агропродовольчої продукції. Наслідком неврегульованості цієї сфери стала поява в ринковому середовищі агропродовольчої сфери великої кількості різноманітних комерційних підприємств, які отримують значні прибутки саме на ланцюгу реалізації сільськогосподарської продукції.

У сучасних умовах розвитку аграрної економіки, відповідно до законодавства України, сільськогосподарські підприємства мають право реалізовувати свою продукцію за різними напрямками: на ринку, за договорами, переробним підприємствам, населенню, на біржі, продаж зарубіжним країнам,

передача на переробку на давальницьких засадах і таке інше. На жаль в більшості випадків сільськогосподарська продукція реалізується за так званими «іншими каналами», тобто комерційним структурам, з метою подальшого перепродажу. Не одержав належного розвитку продаж продукції через біржі, агроторгові дома, оптові ринки. Саме тому створення ефективної системи інституцій, що забезпечували б цивілізоване просування товару від виробника до споживача, є основним фактором розвитку агропродовольчої сфери.

У свою чергу недорозвиненість ринкової інфраструктури є одним з чинників формування диспаритету цін в цій сфері. Саме тому необхідно якнайшвидше втілювати в життя заходи, спрямовані на розвиток інфраструктури. Через удосконалення системи збуту та постачання сільське господарство повинно стати пріоритетною галуззю агропродовольчої сфери, отримуючи при цьому відповідну частину прибутку при реалізації кінцевої продукції. Стабільне функціонування інституцій ринкової інфраструктури дозволить усунути проблеми, пов'язані з реалізацією продукції, оптимізувати витрати виробників на реалізацію продукції, активізує оптову торгівлю та формування крупних оптових партій аграрної продукції.

Для подальшого обґрунтування системи ринкових інституцій в агропродовольчій сфері доцільно визначитись з основними функціями, покладеними на ринкову інфраструктуру, а саме – оптимізація товарообмінних операцій та системне маркетингово-інформаційне забезпечення як виробників, так і споживачів продукції.

Для ефективного розвитку ринкової інфраструктури, що повинна бути базисом економічного зростання агропродовольчої сфери, доцільним є розвиток двох основних напрямів – біржової торгівлі та торгівлі через оптові продовольчі ринки. Внаслідок реформувальних процесів, що відбувалися в аграрному секторі економіки, утворилась різні за розміром підприємницькі структури. Тому ми вважаємо, що для крупних аграрних підприємств основним суб'єктом ринкової інфраструктури повинна бути біржа, в той час коли для фермерських господарств та невеликих за розміром сільськогосподарських підприємств більш прийнятною є реалізація продукції через оптові продовольчі ринки. Це підтверджується і світовим досвідом, адже найбільший розвиток оптові продовольчі ринки отримали в країнах з дрібним сільськогосподарським виробництвом – в Іспанії, Франції, Японії, а у вигляді аукціонів – в Нідерландах [4]. В підтримку розвитку оптової торгівлі свідчить і досвід сусідньої Польщі, яка має розвинену мережу оптових ринків. Близько двох десятків їх існують у вигляді акціонерних товариств і створені в результаті реалізації відповідних відомчих та урядових програм. Усі оптові ринки Польщі створено за фінансової та організаційної підтримки місцевого керівництва і крупних банків. За останні кілька років польські оптові ринки отримали високу оцінку з боку багатьох представників Європейського Союзу і Європейського Банку реконструкції і розвитку [5].

В Україні ситуація поки складається не кращим чином. Аграрії, вирощуючи пристойні врожаї, не в змозі реалізувати їх і отримати відповідні прибутки для відтворення виробничої сфери. Для подолання проблем з реалізацією аграрної продукції Кабінетом Міністрів України 9.11.2008 року було прийнято розпорядження, яке схвалювало Концепцію Державної цільової програми створення оптових ринків сільськогосподарської продукції.

Ця програма спрямована на створення 25 оптових ринків: 9 – у 2009 році, 16 – у 2011 році, що забезпечить:

- удосконалення процесу реалізації сільськогосподарської продукції, більш ефективне використання мережі збуту сільськогосподарської продукції, запобігання несправедливій конкуренції, задоволення в повному обсязі потреби споживачів у якості та безпечності сільськогосподарської продукції;
- визначення шляхів та форм участі держави у створенні та розвитку мережі оптових ринків;
- створення сучасних, інтегрованих до світової системи оптових ринків у всіх регіонах країни [6].

Тобто в рамках реалізації даної концепції планується побудувати 25 оптових ринків в кожному регіоні України протягом п'яти років. Завдяки реалізації цього проекту всі сільськогосподарські товаровиробники, навіть найменші фермерські та індивідуальні господарства, зможуть отримати доступ на ринки сільськогосподарської продукції. Сформована мережа оптових ринків дозволить аграріям реалізовувати свою продукцію за вигідними цінами і в зручних умовах.

Важливим елементом ринкової інфраструктури агропродовольчої сфери є біржі, які почали формуватися на початку 90-х років. На наш погляд, саме цивілізована біржова торгівля є основним способом визначення справедливої ринкової ціни. Адже ціна, сформована за умови вільної торгівлі – в ході біржових торгів, є оптимальною для покупців та продавців, так як характеризує співвідношення попиту та пропозиції. По суті, біржова торгівля є важливим фактором відкритої конкуренції.

Особливу роль при формуванні ефективного інституційного середовища ринкової інфраструктури необхідно відводити державі. Саме державна підтримка дозволить забезпечити позитивні зрушення

в цій сфері та створити ефективну мережу, що забезпечуватиме функціонування різноманітних суб'єктів ринку в агропродовольчій сфері. Визначальними напрямками державної підтримки в галузі створення ефективної ринкової інфраструктури повинні стати:

- удосконалення нормативно-правової бази в галузі формування ринкової інфраструктури агропродовольчої сфери;
- підтримка ефективного інформаційно-консультаційного обслуговування ринків аграрної продукції;
- впровадження інноваційних розробок в агропродовольчій сфері.

Для виконання цих завдань держава має чималий арсенал знарядь – правових, адміністративних, економічних. Особливо вагомими є інструменти економічного впливу: податкова політика, пільгове кредитування, ціноутворення на певні товари та послуги, державні субсидії та інше. Правові знаряддя обумовлюються системою нормативно-правових та законодавчих актів, що регулюють діяльність всіх суб'єктів господарювання. Важелі адміністративного впливу застосовуються органами виконавчої влади через ліцензування, державний контроль, прямі розпорядження та накази по різних сферах діяльності.

Формування системи ринкових інституцій агропродовольчої сфери є об'єктивною необхідністю, зумовленою вимогами сучасної економіки. Всі інституції повинні працювати в межах відрегульованого правового поля на принципах здорової конкуренції та взаємовигідного партнерства.

Основними напрямками розвитку ринкової інфраструктури агропродовольчої сфери повинні стати:

- створення в межах агропродовольчої сфери замкненого ланцюга «виробництво – зберігання – переробка – реалізація». Це дозволить мінімізувати кількість посередницьких структур, зупинить процес вимивання обігових коштів з галузі;
- подальший розвиток оптової торгівлі та активізація біржової торгівлі аграрною продукцією;
- формування системи ефективного складського господарства, таропакувальної індустрії, логістичної мережі;
- розвиток сфери інформаційно-консультаційних, маркетингових послуг;
- організація підготовки та перепідготовки кадрів для підприємств інфраструктурного забезпечення агропродовольчої сфери;
- посилення ролі держави, формування системи державних замовлень на сільськогосподарську продукцію.

Стабільне функціонування інституцій ринкової інфраструктури агропродовольчої сфери дозволить підвищити ефективність галузі в цілому, через мінімізацію втрат сільськогосподарської продукції в процесі її заготівлі, зберігання, транспортування, переробки. Світовий досвід підтверджує, що об'єкти інфраструктури повинні розвиватися випереджаючими темпами в порівнянні з виробництвом, лише в цьому випадку, ми можемо говорити про створення базису для економічного зростання підприємств агропродовольчої сфери.

Література

1. Уильямсон О. Частная собственность и рынок капитала // ЭКО. – 1993. – № 5. – С. 66–80.
2. Інституційні засади формування економічної системи України: теорія і практика [З. Ватаманюк, С. Панчишин, О. Дорош, Н. Гнатюк, І. Грабинська, С. Кудин та ін]; за ред. З. Ватаманюка. – Львів: «Новий Світ-2000», 2005. – 648 с.
3. Бельський П. Механізми розвитку ринкової інфраструктури в Україні // Вісник національної академії наук України. – 2002. – № 4 – Режим доступу до журн.: <http://www.nbuv.gov.ua/portal/all/herald/2002-04/index.htm>.
4. Тимофеева Т. Становление коммерческой инфраструктуры АПК России // АПК: экономика и управление. – 2006. – № 5. – С. 33–39.
5. Поліщук Д. Оптові ринки: розкіш чи необхідність? // Аграрний тиждень. – 2009. – № 3 (088). – С. 6.
6. Концепція Державної цільової програми створення оптових ринків сільськогосподарської продукції (Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2008 р. N 1447-р). Режим доступу.: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1447-2008-%F0>.